

PUQARALIQ JÁMIYETTI RAWAJLANDIRIWDA PUQARAWIYLIK HÁM BELSENDI PUQARALIQ POZICIYANIŃ ÁHMIYETI

Ulmeken Yeldashbayeva Dauletbayevna

Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutı 1-basqısh magistrant.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10609378>

Annotatsiya. Maqalada puqaralıq jámiyetti rawajlandırıwda puqarawiylik hám belsendi puqaralıq poziciyasınıń mánisi hám áhmiyeti haqqında pikir júrgiziledi.

Gilt sózler: Puqara, puqaralıq jámiyet, puqaralıq, jaslar.

THE IMPORTANCE OF THE POSITION OF THE PEOPLE IN THE DEVELOPMENT OF THE PEOPLE'S SOCIETY

Abstract. In the article, the meaning and importance of the position of the republican was discussed in the development of the republican society.

Key words: citizen, civil society, citizenship, youth.

ЗНАЧЕНИЕ ПОЗИЦИИ НАРОДА В РАЗВИТИИ НАРОДНОГО ОБЩЕСТВА.

Аннотация. В статье рассмотрено значение и значение позиции республиканца в развитии республиканского общества.

Ключевые слова: гражданин, гражданское общество, гражданственность, молодежь.

Puqaralıq jámiyet túsiniği – adamzat jámiyetiniń ásirler dawamında qáliplesken oy-pikir ónimi bolıp, insan huqıqları hám erkinlikleriniń jaǵdayı menen belgilenedi. Puqaralıq jámiyetiniń fundamentin jaratıw hám onı ámelde qáliplestiriw ushin eń dáslep ol haqqındaǵı ideyalar genezisin, tiykarların biliw lazım. Puqaralıq jámiyet belgili bir tiykarlar (ekonomikalıq, social-siyasiy, huqıqıy, ruwxıy) jaratılǵanda ǵana qáliplesiwi múmkin.

Puqaralıq jámiyet puqarawiylik sanası hám belsendiligi joqarı bolǵan puqaralar járdeminde qurılıwı múmkin. Puqaralıq mámlekettiń rawajlanıw basqıshlarında, basqasha aytqanda ótiw dáwirinde anıq kóriniske iye boladı. Búgingi kúnde de social-siyasiy ózgerislerdi basınan keshirip atırǵan, anıqraqı puqaralıq jámiyetin qurıp atırǵan túrli mámleketlerde puqaralıq úlken áhmiyetke iye. Puqarawiylik belsendiliktiń negizin ańlaw ushin eń dáslep puqaralıqtıń teoriyalıq mánisin túsiniw talap etiledi.

Puqaralıq bir mámleketke tiyislilikti ańlaw, mámleketke sadıqlıq hámde watanpárwarlıq sezimi sıpatında analizleniwi múmkin. Bunda mámleketti, konstituciyanı, mámleket belgilerin húrmet etiw, mámleket dúzimin hám nızam ústinligin qorǵawǵa tayarlıq názerde tutıladı. Puqaralıqtı insanǵa huqıqıy, sociallıq, ruwxıy hám siyasiy tárepten uqıplı ekenligin seziwdi támiynlewdi jámlewshi túsiniw sıpatında da analizlew múmkin.

V.Daldıń atap ótkenindey, “puqaralıq - puqaralıq jámiyetin dúziw ushin jámiyettiń sanası hám bilim dárejesin kórsetetuǵın jaǵday bolıp esaplanıladı¹”. Kórinip turǵanıday, puqaralıq tek ǵana insannıń huqıqıy status emes, bálkim onıń bilimine hám jámiyettiń jaǵdayın ańlawına, sociallıq ólshemlerden xabardarlıǵına hám olardı orınlawına baylanıslı. Bul jerde puqaralar

¹ Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка (современное написание слов). Изд. —Цитадель, г. Москва, 1998

tárepinen jámiyet rawajlanıwı jolında ámelge asırılatuǵın birlik, óz-ara birge islesiw sıyaqlı ıqtıyarlı iskerlik te kózde tutıladı. Bunday jaǵdayda puqaralıqta huqıqqa salıstırmalı mánawiyattıń ústinligi kórinedi. Haqıyqatında da kópǵana dástúriy jámiyetlerde bárqulla puqaralıq huqıqıy mazmunda emes, bálki kóbirek ruwxıy ádep ikramlıq kóriniste boladı.

Puqarawiylikti belsendilik kóz-qarasınan shártli túrde dárejelerge ajratıw múmkin:

- puqara juwapkershilikli, sanalı hám hújdanlı bolsa ol dáslepki basqıshta, yaǵnıy puqaralıq ózgesheliklerine iye bolǵan shaxslar qatarına kirgiziledi;

- eger puqarada átirapta bolıp atırǵan waqıya-qubılıslarǵa bolǵan belgili bir qatnası qalıplesken bolsa, onı puqaralıq poziciyasına iye bolǵan shaxs sıpatında tán alınadı;

- eger puqarada óz haq-huqıqları hámde minneti ushın ámeliy háreketti orınlaw kónlikpesi bar bolsa, onı belsendi puqara qatarına kirgiziledi.

Puqarawiylik sanası ekonomikalıq, siyasiy, huqıqıy, ruwxıy tarawlarda normativ, qalıplestiriwshi, baǵdarlawshı, pikir sáwbetlerge jeteklewshi sıyaqlı túrli wazıypalardı orınlaydı. Bul wazıypalar tásirengen jaǵdayda óz-ara kesisedi hám bir-birin tolıqtıradı. Olardıń kópshiligi mámleket hám onıń institutlarına tán. Biraq mámleket organları nızamlar, normativ hujjetler, qaǵıyda hám talaplardan ibarat huqıqıy shegarada xızmet júritse, puqarawiylik sanası erkin qalıplesedi. Puqarawiylik sana ólshemleri social-siyasiy processler nátiyjesinde qalıplesedi, onı muwapıqlastıratuǵın yaki onı ámelge asıratuǵın arnawlı arnawlı strukturalar bolmaydı. Puqaralıq sananıń wazıypaları ayrıqsha individ emes, bálki pútin jámiyet xızmeti menen baylanıslı.

Puqarawiylik sanası jámiyet turmısında túrli formalarında kórinedi. Adamlar jeke hám social qádiriyatlar boyınsha óz kóz qaraları, oy pikirleri, qádiriyatları, umtılıwları, ólshemlerdi túrli kórinislerde kórsetedi. Jámiyet, toparlar, shaxstıń social mápleri kórinetuǵın puqaralıq mápler struktura jaǵdayına keledi. Struktura jaǵdayında bolǵanlıǵı sebepli puqaralıq mápler hár bir shaxstıń qádiriyatların turmısqa engizedi, onıń jámiyetke, mámleketke, basqa puqaralarǵa salıstırma qatnasıqların qalıplestiredi. Puqaranıń juwapkershiligi, maqsetleri, wazıypalardı belgilewge, social áhmiyetke iye bolǵan ózgesheliklerin qalıplestiriwge kómeklesedi. Mine sol túrde qalıplesken puqarawiylik sana Puqaralıq jámiyetiniń qalıplesiwine xızmet qılıwshı qádiriyatlar, ólshemler, ideya hámde kóz qaraslardı qalıplestiriw, jámiyetti kámillik hám erkinlikke jeteklewge xızmet qıladı.

Demokratiyalıq jámiyettiń turaqlılıǵı demokratiyalıq qádiriyatlar menen bayıwdı támiynleydi. Bul process jámiyettegi puqaralardıń social erkin sharayatta jasawǵa qanshelli tayar ekenlikleri, yaǵnıy shaxslardıń puqaralıq jetikligi hám belsendiligine baylanıslı. Óz nábwetinde puqaralıq jetiklik hám puqaralıq juwapkershilik jámiyet aǵzalarınıń puqarawiylik sanası dárejesi menen belgilenedi. Puqarawiylik sana jámiyettiń ruwxıy, intellektual hámde social-ekonomikalıq potencialın qalıplestiredi.

Puqarawiylik sana jámiyetti birlestiriwge xızmet qıladı, ulıwma mápler jolında puqaralar ortasında kelisiw bolıwına xızmet qıladı. Jámiyette júz beretuǵın túrli social-mádeniy faktorlar tásirinde puqarawiylik sana ózgerip baradı hám puqaralıq haqqındaǵı ideyalar rawajlanıwında óz kórinisin tabadı.

Mámleket hám jámiyet, mámleket hám shaxs ortasındaǵı qatnasıqlardıń tábiyatı haqqındaǵı bilimlerdiń keńeyiwi —puqaralıq túsiniǵi haqqında qayta qayta oylanıwǵa shaqıradı.

Social processler nátiyjesinde jetilisken puqaralıq mádeniyat hám puqaralıq sana adamlardı ekonomikalıq, siyasiy, huqıqıy, ádep ikramlıq tárepten qalıplestiredi.

Puqaralıq hám puqarawiylik sananı úyreniwden tiykarǵı maqset puqaralıq jámiyetin qurıwda puqarawiylik belsendilikti úyreniwden ibarat. Sebebi puqaralıq jámiyet tek ǵana puqaralıq ózgesheliklerge iye sanalı puqaralar járdeminde, bálki belsendi bolǵan puqaralar menen qurıladı. Mine sol belsendilikti keltirip shıǵarıwshı faktorlardı úyreniw áhmiyetke iye. Sebebi olar puqaralıq jámiyetin qurıwdıń ulıwma hám jeke nızamlılıqların ańlaw imkaniyatın beredi.

Puqarawiylik belsendilikti social-siyasiy hám miynet xızmetine dóretiwshilik qatnas sıpatında bahalaw múmkin. Insannıń puqaralıq belsendiligi shaxstıń tolıq rawajlanıwına, ondaǵı imkaniyatlardıń tolıq júzege shıǵıwına xızmet qıladı. Puqaralıq poziciyası hámde puqarawiylik belsendilikke iye bolıw jámiyette júz berip atırǵan barlıq waqıya-hádiyselerdi, olardıń aqıbetleri hám bar bolǵan mashqalalardıń sheshimin tereń ańlawdı bildiredi.

Puqaralıq jámiyetin qurıwda puqaralıq belsendilik júdá áhmiyetke iye ekenligin este tutıw lazım. Sebebi passiv puqaralar hesh qashan óz huqıqları ushın gúrespeydi. Puqaralıq belsendilik óz kúshine iseniw, bar bolǵan jaǵdaydı ózgeritiwge uqıplılıq seziminiń anıq kóriniwi menen júzege keledi. Kópǵana jaǵdaylarda puqaralıq belsendiliktiń baslanǵısh tochkası sociologlardı qızıqtırǵan másele bolıp esaplanıladı. Sebebi kópshilik jámiyetlerde social ózgerisler mámleket jetekshiliginde ámelge asırıladı hám jámiyet aǵzaları keyin ala bul ózgerislerge maslasadı.

Kóbinese puqarawiylik belsendilik jaslarda gúzetiledi. Álbette puqarawiylik belsendilikke tásir kórsetiwshı faktor tek ǵana jas penen shegaralanbaydı. Bilim dárejesi, dúnyaǵa kóz qaras, tárbiya hám hátte jasaw mánzili de buǵan tásir kórsetedi.

Kóbinese jaslar puqarawiylik belsendilik kórsetiwdi qálese de, siyasiy tarawda bunday xızmet kórsete almaydı. Basqasha aytqanda, jaslar mámleket siyasatı quramalı bolǵanlıǵı sebepli óz tileklerin siyasatshılar aldında durıs qalıplestiriwge uqıplı bolmaydı. Basqa tárepten siyasiy taraw jaslardan bir qansha uzaq bolǵanlıǵı sebepli jaslar óz máplerin mámleket siyasatı menen muwapıqlastırıwda quramalılıqlarǵa dus keliwleri múmkin. Sol sebepli olardıń bazıları siyasiy partiyalarǵa aǵza boladı, kópshiligi bolsa ulıwma siyasatqa qızıqpay qoyadı.

Qanday da bir tarawdaǵı mashqalalardı saplastırıw imkaniyatı mámleketlik emes kommerciyalıq emes shólkemlerde bar bolǵanlıǵı sebepli jaslardıń kópshiligi sonday shólkemlerge aǵza bolıp kiredi. Mámleketiń siyasiy dúzilmelerinde professional xızmetke kiriw puqara jaslardan belgili is tájiriyesi, bilim hám kónlikpe talap qılsa, jámiyetlik birlespelerine aǵza bolıp kiriw ushın is tájiriye talap etilmeydi, bálki tek ǵana qızıǵıwdıń ózi jeterli boladı.

Insandı ıqtıyarlı xızmet, yaǵnıy óz erki menen iske baǵdarlawshı negizinde hár bir adamǵa tán bolǵan jeke hám social talaplar jatadı. Onıń menen birge, basqalarǵa payda keltiriw, ózin kórsetiw hám pikirlesiw tilegi adamdı belsendilikke jetekleydi. Adamda social tárepten tán bolǵan talaplarda bar. Professional hám turmıslıq tájiriye qollaw tilegi de adamda sonday xızmetke baǵdarlawı múmkin. Óz imkaniyatlarnı iske salıw, óz ideyaların engiziw tilegi de adamdı háreketlendiriwshi kúshke aylanıwı múmkin. Social processlerge tásir kórsetiw hám qatnasıw tilegi de adamdı belsendilikke jetekleydi.

Puqaralıq belsendiliktiń ózi bir neshe ózgeshelikler menen ajırılıp turadı;

- belsendi puqara toparına tiyisli adamlar tiykarınan siyasiy hám ekonomikalıq struktura haqqında bilim alıwǵa tayar bolǵan adamlardan ibarat;

- belsendi puqaralarda óz haq-huqıqların belsendi ámelge asırıw ushın bilim hám qábilet boladı;

- belsendi puqaralarda mine sol bilimlerdi engiziw ushın kónlikpeler bar boladı. ²

Puqarawiylik belsendiligi búgingi kúnde mámleket ushın misli kórmegen kómekshige aylanbaqta. Túrli social proektlerge birlesken puqaralar júz berip atırǵan, tuwılıp atırǵan hám bar mashqalalardı dodalaw, olardıń sheshimin tabıw hám húkimetke usınıs etiw imkaniyatına iye. Túrli mámleketlik emes strukturalardaǵı jetik qánigeler bazar qatnasıqları sharayatında kútilmegende júz beretuǵın mashqalalar, bazardıń tártipsiz processlerinde júzege keletuǵın mashqalalardı saplastırıwǵa húkimetke járdem bermekte.

Bir sóz benen aytqanda, Puqaralıq jámiyet ushın puqaralıq, puqarawiylik sana hám puqarawiylik belsendilik júdá áhmiyetke iye. Rawajlanıwdı maqset qılǵan hár qanday jámiyet ushın insan potencialınan paydalanıw, insannıń ózliginde, onıń qálbinde bar bolǵan birdeylik, saqıylıq, bawırkeńlik sıyaqlı pazıyletlerge murajat etiwdin ózi jeterli.

Joqarıda atap ótilgen barlıq mashqalalardı saplastırıw, kemshiliklerdiń aldın alıw, hesh gúmansız ruwxıylıq, aǵartıwshılıq, insan oy pikiri, olardıń jaǵdayına baylanıslı. Biz búgin aǵartıwshılıq jámiyet qurıwdı óz aldımızǵa wazıypa qılıp qoyǵanbız. Aǵartıwshılıq jámiyeti puqaralardan, ásirese, jaslardan óziniń mánawiy álemin qalıplestiriwdi, olar ortasında kitabxanlıq, atap aytqanda, elektron kitabxanlıqtı rawajlandırıwdı, zıyalılıar miynetin múnásip túrde qollap quwwatlawdı talap etedi. Gúmansız, bul boyınsha úlken jetiskenliklerge eristic.

REFERENCES

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. - Т.: Ўзбекистон, 2023.
2. Мирзиёев Ш.М. Еркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо етамиз. Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимиға киришиш тантанали маросимиға бағишланган Олий Мажлис палаталарининг қўшма мажлисидаги нутқ /Ш.М. Мирзиёев. - Тошкент: —Ўзбекистон, 2016. - 56 б.
3. Мирзиёев Ш.М.Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш-юрт тараққиети ва халқ фаровонлигининг гарови // Ўзбекистон Республикасининг Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 24 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси 07-12-2016.-Тошкент: —Ўзбекистон, 2017. -48 б. 8. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамиз. - Тошкент: —Ўзбекистон, 2017.- 491
4. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка (современное написание слов). Изд. —Цитадель, г. Москва, 1998
5. Карпова Н.В. Политическая культура в процессе становления гражданского общества// Вестник Московского университета. – Сер. 18: Социология и политология. – 2006. – №1.

² Карпова Н.В. Политическая культура в процессе становления гражданского общества// Вестник Московского университета. – Сер. 18: Социология и политология. – 2006. – №1.

6. Мамлакатни демократик янгилаш жараёнида фуқаролик жамияти институтларининг ролини тубдан ошириш чора-тадбирлари тўғрисидаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПФ-5430-сон Фармони. -Т.: 2018 йил 4 май
Internet saytlari:
7. uz.m.wikipedia.org
8. www.ziyonet.uz
9. www.adolat.uz/
10. www.mahalla.uz